

AUTISM RESEARCH INSTITUTE
Autism is Treatable

Sociālo prasmju attīstīšanas stratēģijas bērniem ar autisma spektru

Megana Beilija

Klīniskā psiholoģe

Materiāls angļu valodā pieejams:
<https://www.cigna.com/assets/docs/behavioral-health-series/autism/2012/socialSkills.pdf>

Materiālu latviešu valodā sagatavoja Evija Kaša, Rēzeknes
pamatskolas – attīstības centra izglītības metodiķe

Autisms

- Autiskā spektra traucējumi (ASD)
 - Visizplatītākie attīstības traucējumi ASV
 - Statistika rāda, ka 1 no 110 bērniem cieš no ASD
- Vairāk izplatīts vīriešu vidū.
- Arizonā 2002. gadā vidējais vecums bērniem ar autisko spektru bija 5 gadi 3 mēneši

Sociālās attīstības pētījumi

- **Bez atbalsta bērniem ar ASD ir grūtības:**
 - Uzsākt sarunu
 - Uzaicināt citus bērnus spēlēties
 - Iet uz pasākumiem
 - Pievienoties aktivitātēm
 - Sekot līdzī spēlei vai sekot noteikumiem
- **Sociālo attiecību trūkums bērnībā var izraisīt:**
 - Problēmas nodarbinātības sfērā
 - Nespēja patstāvīgi dzīvot
 - Dzīves ilguma samazināšanās
 - Smagas garīgās veselības problēmas
(depresija, domas par pašnāvību, trauksme)
(Strain, 1991; Wing, 1981; Strain & Schwartz, 2001)

Attiecības / draudzība

- Nodrošināt nepārtrauktas, stabilas attiecības ar bērnam zināmiem vienaudžiem
- Paaugstināt pašvērtējumu, veicināt piederības sajūtu
- Nodrošināt biedrošanos, pieķeršanos, emocionālu atbalstu
- Radīt iespējas paust cerības, bailes un intereses
- Palīdzēt uzzināt par sociālo pasauli ārpus ģimenēm un savas iekšējās pasaules

Draudzībai nepieciešamās prasmes

- Spēja panākt kompromisu
- Ņemt vērā otra cilvēka viedokli
- Draudzīgas attiecības
- Empātija
- Konfliktu risināšana
- Uzticamība
- Spēja paust jūtas

(Ašers, Pārkers un Vokers, 1998)

Pētījumi saistībā ar ASD un sociālo prasmju attīstību

- Tikai ar fizisku integrāciju var nepietikt (Gresham, 1984; Kamps et al., 1998)
- Bērni ar invaliditāti tiek uzskatīti par tiem, kas apkārtējai sabiedrībai patīk vismazāk (Sale & Carey, 1995)
- Vienaudžu vardarbība (Shtayermman, 2007; Little, 2002)
 - Augsts iebiedēšanas līmenis
 - Izvairīšanās no vienaudžiem
 - Nav ielūgts uz dzimšanas dienas svinībām
 - Pusdieno vienatnē
 - Komandu veidošanas procesā tiek izvēlēts kā pēdējais

Pētījumi, kas tieši saistīti ar atpūtas, pusdienu un nestrukturētu laiku skolā

- Paaugstināta izolācija / zema iesaistīšanās aktivitātēs
(Nelsons et al., 2007)
- Mazāka iespējamība uzsākt
sociālo mijiedarbību
(Hauks, Feins, Ūdens nams un Feinšteins, 1995)
- Var nereaģēt (atbilstoši) uz vienaudžu ierosmēm
(Lī, Odoms un Loftins, 2007)

Rezultāts...

Sociālās prasmes - intervences pieeja

- Izmantojiet tādas pieejas, kas balstītas uz lietišķās uzvedības analīzes principiem - piemērotas katra bērna vajadzībām
- Veiciniet veselīgas attiecības
- Vienaudžu jutīgums / izpratne par invaliditāti - lai veicinātu izpratni un sapratni, izglītojot pārējos skolēnus

Efektīvas sociālās prasmes

- Virza / ietekmē vienaudži
(Harper, Symon, & Frea, 2008; Kamps et al., 1992; Kohler et al., 2007; Owen-DeSchryver et al., 2008)
- Notiek regulāri
(Bellini, Peters, Benners un Hopfs, 2007; Celms un Švarcs, 2001)
- Motivējošs, uz bērnu virzīts process
(Kern un citi, 1998; Koegel, Dyer un Bell, 1987; Koegel et al., 2005)
- Svarīgi iesaistīt sabiedrību
(Kennedy & Itkonen, 1996; Koegel et al., 2005)
- Savstarpējais atbalsts
(Koegels, Verneris, Vismara un Koegels, 2006)

- **Pastiprināta:**

- Vienaudžu iniciatīva
(Kalyva & Avramidis, 2005; McGee et al., 1992; Owen-Des Schryver et al., 2008)
- Savstarpēja mijiedarbība (sarunas uzsākšana un procesa noturēšana)
(Harper, Symon & Frea, 2008; Kamps et al., 2002; Kalyva & Avramidis, 2005; Kohler et al., 1997; Kohler et al., 2007; McGee et al., 1992)
- Vienaudžiem ir jāpieņem atšķirīgais
(Kamps et al., 2002; McGee et al., 1992)
- Dalība sabiedriskos notikumos vai ārpus skolas aktivitātēs
(Goldšteins, Šneiders un Tīmans, 2007)
- Iespējas praktizēt un vispārināt prasmes
(Laushey un Heflin, 2000)
- Iesaistīšanās
(Kamps et al., 2002)

- **Samazinās:**

- Stigmatizējoša uzvedība
(Lī, Odoms un Loftins, 2007)

Sociālās prasmes: vienaudžu apmācība

Tiek atbalstīti vienaudži, lai viņi attīstītu prasmes un iemācītos pienācīgi mijiedarboties un, pats galvenais, veidotu cieņpilnas attiecības un uztvertu otru kā vienlīdzīgu daļu no skolas sabiedrības.

Sociālās mijiedarbības veidi

- Novērošana (tuvums vienaudžiem)
- Paralēlā spēle
- Reaģēšana uz vienaudžu ierosmēm
- Kooperatīvā spēle
- Vienaudžu iniciatīva
- Skatīties, kā vienaudži veic kādu darbību
 - Piemēram, stāvēt futbola spēles laukuma tuvumā vai vidū, faktiski nepiedaloties

Paralēlā spēle

- Patstāvīgi pabeigt to pašu aktivitāti kā vienaudži, bet atrodoties citu bērnu tuvumā
 - Piemēram, zīmēšana ar krītu. Ja visi bērni zīmē, piemēram, uz asfalta, tad jāmudina bērnu pabeigt savu darbu patstāvīgi, bet, redzot, kā to dara citi.

Atbildes reakcija

- Reaģēšana (mutiski vai fiziski) uz vienaudža ierosmi
 - Piemēram, vienaudzis lūdz bērnam rotaļlietu, un bērns to iedod
 - Piemēram, vienaudzis jautā, ko viņš vēlas spēlēt, un bērns izsaka savas domas

Kooperatīvā spēle

- Pabeigt spēli kopā ar vienaudžiem
 - Piemēram, spēlēties smiltīs kopa ar vienaudžiem
 - Piemēram, pārmaiņus spēlējot "klasītes"
 - Piemēram, spēlējot "ķerenes" ar vienaudžiem
 - Piemēram, saruna ar vienaudžiem par futbola spēli, ko viņi noskatījušies

Iniciatīva

- Sociālā mijiedarbība ar vienaudžiem
 - Piemēram, lūgums pievienoties spēlei
 - Piemēram, jautāt vienaudzim, vai viņš vēlas spēlēties

Sociālo prasmju intervences
programmas izveidošana

**SPĒĻU LAUKUMA
PROGRAMMA**

Jāapzinās vajadzības

- Lēmumu pieņemšana, balstoties uz iegūtajiem datiem
- Bērna novērtējums
 - Apkopot galvenos / pamata datus
- IEP
 - Konkrēts mērķis
 - Īpašu atbalsta pakalpojumu sniegšana

Novērtējums, balstoties uz prasmju apmācību

- Detalizēti mērķi:
 - Noteikt, kuras sociālās prasmes jāattīsta
 - Noteikt, kuras būtu visefektīvākās mācību stratēģijas
 - Noteikt visefektīvākās mācību metodes

Beikers, 2001. gads

Novērtēšanas stratēģijas

- KontROLSaraksts skolotājiem
- Vecāku intervija
- Intervija ar bērnu
- Novērošana

IEP - sociālo prasmju mērķis

**Būtu jāpielāgo katra bērna vajadzībām
un spējām, ņemot vērā sākotnējos
datus.**

IEP mērķa paraugs:

Atpūtas, pusdienu un citos
mazāk strukturētos dienas
laikos bērns 85% gadījumu
sadarbosies ar vienaudžiem.

Mērķu paraugs

- Bērns A
 - Veicināt atbilstošās iniciatīvas ar vienaudžiem:
 - Bērns A trīs dienu laikā pēc kārtas pienācīgi uzsāks sarunu ar diviem vienaudžiem pārtraukuma laikā.
 - Palielināt laiku, kas bērnam nepieciešams, lai iesaistītos lielās grupas aktivitātēs
 - Bērns A iesaistīsies strukturētā grupas aktivitātē (piemēram, futbols) ar pieciem vai vairāk vienaudžiem.
- Bērns B
 - Samazināt uzvedības negatīvos aspektus, kas ietekmē saziņu ar vienaudžiem:
 - Bērns B desmit minūšu laikā iesaistīsies aktivitātē, ja pieaugušais būs devis ne vairāk kā divus norādījumus / uzaicinājumu to darīt.
- Bērns C
 - Organizēt sadarbības spēles ar vienaudžiem grupas aktivitāšu laikā:
 - Bērns C trīs dienas pēc kārtas ņems līdzi vienaudžus, neizrādot izaicinošu uzvedību 4 no 5 iespējām šajā laika periodā.
- Bērns D
 - Attīstīt atbilstošu uzvedības modeli, kad tiek zaudēta spēle:
 - Bērns D trīs dienas pēc kārtas zaudējot spēli 4 no 5 gadījumiem, neizrādīs izaicinošu rīcību.

Sociālo prasmju apmācība - piemēri tam, ko mācīt

- Dalīšanās
- Iniciatīva mijiedarbības uzsākšanai
- Atbilstoši reaģēt uz sasveicināšanos, uzaicinājumu rotaļāties
- Atbilstošu tēmu izvirzīšana un savstarpējas sarunas
- Pievērst uzmanību sejas izteiksmēm un ķermeņa valodai
- Cienīt personīgās robežas un telpu
- Acu kontakts
- Atbilstoši komentāri un jautājumi
- Jautāt par citu interesēm un klausīties

Neko nesarežģīt

- Mērķi, kas ir atbilstoši bērniem
 - Sociālās iniciatīvas ar vienaudžiem (biežums)
 - Laiks, kad notika sadarbība ar vienaudžiem (ilgums / procenti)
 - Atbildes uz vienaudžu iniciatīvām (procentos)
- Kas ir bāzes stāvoklis?
 - Katras mērāmās uzvedības pašreizējā līmeņa fiksēšana
 - Nav nepieciešams noņemt rotaļlaukumā paredzētos aizsargbalstus; turpina sniegt tāda paša līmeņa atbalstu rotaļu laukumā

Bāzes stāvoklis

Efektīvas sociālās prasmes intervences programmas darbībai

Nodrošināt struktūru

- Iesaistīt strukturētas aktivitātes / aicināt vienaudžus uzaicināt konkrēto bērnu pievienoties
 - Piemēram, iestatīties kādā spēlē
 - Piemēram, palīdzēt bērniem izvēlēties komandas kādai sporta spēlei
 - Piemēram, izmantot krītu, lai spēlētu "Vārdu spēli" (vārds, kas ir jāizmin, tiek zīmēts)

Sekojet bērna vadībai

- Vispirms jānoskaidro, ko bērnam patīk spēlēt
- Izmantot šīs aktivitātes, lai radītu iespējas spēlēties ar vienaudžiem
- Elastīgi plānot dienas aktivitātes, lai spētu sekot bērna motivācijai
 - Piemēram, bērns vēlas spēlēt frisbiju, tāpēc jūs nodrošināt šo aktivitāti

Radīt iespējas

- Nodrošiniet bērniem iespēju mijiedarboties savā starpā bērnam piemērotā līmenī
 - Ja bērns dod priekšroku kādai aktivitātei, tās organizēšanu dodiet kā uzdevumu vienaudžiem, lai bērnam būtu saziņas iespējas
 - Ja bērns vēlas spēlēt kādu spēli, ļaujiet viņam būt vadībā, lai vienaudžiem būtu iespēja komunicēt ar šo bērnu
 - Izveidojiet jaunas aktivitātes, kas līdzīgas citām vēlamajām aktivitātēm
 - Piemēram, noorganizējiet grupas aktivitāti - veidot pili smilšu kastē

Lielāka atbalsta sniegšana

- Pēc vajadzības komunicējiet ar bērnu aktivitātes ietvaros
 - Aktivitātes ietvaros pēc vajadzības sniedziet mutiskus un žestu norādījumus, lai palīdzētu bērnam pabeigt darbību
 - Aiciniet bērnu lūgt citus spēlēt (piemēram, „mums vajag vairāk cilvēku, lai spēlētu, ej pajautā trim draugiem”)
 - Sniedziet atbalstu vienaudžiem mācot viņiem, kā sadarboties ar bērniem, kuriem ir problēmas
 - Piemēram, pamudiniet viņus (vienaudžus) paaicināt uz spēli bērnu ar autisko spektru
 - Piemēram, pamudiniet vienaudžu pateikt šim bērnam, kad pienāk viņa kārta
 - Piemēram, ja konkrētais bērns nereaģē uz sava vienaudža aicinājumu, sniedziet atbalstu tam bērnam, lai viņš turpinātu jautāt, līdz saņem atbildi

VEICINĀT LABU UZVEDĪBU

- Nekavējoties atbalstiet (nodrošiniet vēlamo priekšmetu / uzslavu utt.) atbilstošu sociālo uzvedību aktivitātes ietvaros visiem bērniem (5 sekunžu laikā)
- Nepieciešamība atbalstīt VISU bērnu atbilstošo uzvedību, lai nākotnē veicinātu pozitīvu uzvedību dažādās situācijās
- Ja iespējams, atbalstīt, lai bērni mācītos viens no otra (dabiski, iepriekš neparedzēti gadījumi)
 - Piemēram, noorganizējiet pupiņu maisiņu mētāšanu, kur, lūdzot vienaudzim pupiņu maisu (uzvedība), varat to iegūt sev (pastiprinājums)

Pozitīvā prakse

- Nodrošiniet nepieciešamību pēc sociāli piemērotas uzvedības un radiet iespējas sociāli piemērotu uzvedības izpausmēm VISIEM bērniem

– Piemēram, ja bērns ņem rotaļlietu no vienaudža, noorganizējiet to iespēju vēlreiz un sakiet, lai bērns lūdz rotaļlietu savam vienaudzim. Kad bērns jautā, lieciet vienaudzim dot rotaļlietu bērnam pēc kārtas. Nekavējoties uzslavējiet vienaudzi un pēc tam, kad ir pienākusi bērna kārta, lieciet viņam / viņai atdot rotaļlietu otram.

Intervence

SARRC misija

SARRC misija ir veicināt pētniecību un sniegt atbalstu invalīdiem ar autisko spektru mūža garumā, tāpat sniegt atbalstu arī viņu ģimenēm.

